

પુરાણનો ઉદ્ભવ, વિકાસ અને ગરુડપુરાણમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ

જીગીશાબહેન એન. પટેલ

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં મહાપુરાણો, ઉપપુરાણો અને પુરાણના નામ જાણીતાં છે. જેમાં મહાપુરાણો કુલ અઢાર છે. તેમાં પાશ્ચાત્કાલીન અર્વાચીન ભરી પડી છે. જે બહુજન સમાજનું સાહિત્ય છે. વેદકાળથી જ ભારતીય વિશિષ્ટ વિદ્વાનોએ પોતાના ગ્રંથમાં ઘણા આદર સાથે પુરાણોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે એવા પુરાણોમાં પુરાણ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ જોઈશું.

૧. પુરાણ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ

પુરાણ શબ્દનો સામાન્ય રીતે અર્થ જોઈએ તો પુરાણ એવો થાય છે. અર્થાત્ પ્રાચીન તો વળી ક્યાંક પુરાણ શબ્દ પ્રાચીનના પર્યાય થયો. પ્રાચીન તત્ત્વને નવીન રીતે પુનરાખ્યાન કરવું તે પુરાણ છે. તેથી જ નિરુક્તતકારે કહ્યું છે : પુરા નવં ભવતિ. (૩-૪-૧૯) અર્થાત્ વેદોમાં રહેલ નિગૂઢ, પ્રાચીન તત્ત્વને નવીન રીતે પુનરાખ્યાન કરવું તે પુરાણ છે. બી રીતે કહીએ તો જે પ્રાચીન હોવા છતાં નવીન છે તે.

પુરા શબ્દને અમ પ્રત્યય લાગતા પુરાણ શબ્દની નિષ્પત્તિ થાય છે. પુરાણ શબ્દ પુરા ત્ર ની ત્ર ઉ પ્રત્યય લાગતા નિષ્પન્ન થયો છે. આમ વાયુ પુરાણમાં પણ કહ્યું છે : યસ્માત્પુરા હૃદયતીદં પુરાણં તેન હિ સ્મૃતમ્. (વા.પુ.૧/૨૦૩) અર્થાત્ જે પ્રાચીન કાળમાં જે શ્વસતું હતું એટલે કે વંત હતું તે પુરાણ છે. તો વળી પદ્મપુરાણમાં કહેવાયું છે—પુરાં પરંપરાવષ્ટિ પુરાણં તેન હિ સ્મૃતમ્. (પદ્મપુરાણ ૬-૨-૬૩) અર્થાત્ જે પુરાપન પરંપરાઓને બતાવે છે તે પુરાણ એટલે કે પરંપરાઓની કામના કરે છે, તે પુરાણ કહેવાય છે. પુરાણમાખ્યાનમ્ શબ્દ માટે કહેવાયું છે—પુરાણામિતિવૃતમા ખ્યાદિકોદાહરણં ધર્મશાસ્ત્રમર્થશાસ્ત્રં ચેતિ ઈતિહાસઃ . પુરા અતીતાન્ અર્થાન્ કથયતિ. અર્થાત પ્રાચીન અર્થને રજૂ કરનાર પહેલાં થયું, પહેલાનું હોવા છતાં તે નવું છે. આમ આ પુરાણ શબ્દ છે ઋગ્વેદમાં જોવા મળે છે. ત્યાં તે વિશેષણ તરીકે વપરાયો છે, તેનો અર્થ પ્રાચીન એવો થાય છે. (ઋગ્વેદ-૩-૫૪-૧) વિચારશીલ વ્યક્તિ તો શબ્દ માત્રથી જ પુરાણને પ્રાચીન સમજે છે. આમ સમગ્ર સંસ્કૃત સાહિત્યમાં બધા જ ગ્રંથકારો સર્વ સામાન્ય પ્રાચીન અર્થને જ માન્યો છે જેમાં બે મત નથી.

૨. પુરાણનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ

પુરાણો ભારતીય સંસ્કૃતિનો મેરુદંડ છે. તે એક એવી આધારપીઠ છે કે જેના પર ભારતીય સમાજનું નિર્માણ થયું છે. જે ઐતિહાસિક ષ્ટિએ તો પુરાણ મનનીય અને માનવીય રહ્યું છે. આમ તો ભારતીય ધર્મનો મુખ્ય આધાર વેદ મનાય છે. પરંતુ મનુષ્યો માટે તે સમજવો દુષ્કર બન્યો છે. ત્યારે પુરાણો ધર્મ તથા દર્શનના સિદ્ધાંતો હૃદયંગમ બનાવવા માટે તેમજ જન હૃદય સુધી પહોંચાડવા માટે સરળ વડે વ્યાવહારિક અને ઉપદેશક તરીકે પુરાણો સ્વીકાર પામ્યા છે. તેથી જ કહેવાયું છે કે— વેદ અને પુરાણ ભારતીય સંસ્કૃતિના સંરક્ષક—પ્રહરી છે.

વેદ બ્રાહ્મણ અને ઉપનિષદોમાં પુરાણનો ઉલ્લેખ કેવી રીતે થયો છે તે પુરાણના ઉદ્ભવ અને વિકાસનો મહત્ત્વનો મુદ્દો જણાય છે. આ દરેક પુરાણનો એક મુખ્ય વકતતા છે અને તેણે આ પરંપરા ભગવાન વ્યાસ પાસેથી પ્રાપ્ત કરી છે અને વ્યાસને તે બ્રહ્મા પાસેથી પ્રાપ્ત થઈ છે આ પુરાણોનું કેટલુંક નિરૂપણ સંવાદોના રૂપમાં થયેલું છે તેમાં કથાઓ, આખ્યાનો વગેરે દ્વારા તેના મત કે સિદ્ધાંતોનું સમર્થન કરવામાં આવેલું છે.

વેદકાળથી પ્રચલિત પરંપરાનો ઉલ્લેખ ઋગ્વેદ અને અથર્વવેદમાં મળે છે. ઋગ્વેદમાં મળતો પુરાણ શબ્દ પ્રાચીનતાનો ઘોતક છે, જ્યારે અથર્વવેદમાં પ્રયુક્ત થયેલ પુરાણ અને પુરાણવિત્ શબ્દથી ચતુર્વેદન સાથે જ તેનો ઉદ્ભવ થયેલો બતાવ્યો છે. નયનગોચર નથી તેવી ભૂમિને જોવાવાળા જ્ઞાની પુરુષને પુરાણવિત્ સંજ્ઞા અપાઈ છે. જેવી રીતે સૂર્યની ગરમી પથ્થરાદિમાં ઘણા સમય ગરમ રહે છે, તેવી રીતે મૂળતત્ત્વમાંથી જ સર્વ વિદ્યાઓની ઉત્પત્તિ થઈ છે.

વેદ વિદ્યા આપણાથી પ્રકૃતિના નિયમોને અનુકૂળ થવાની રીતે શીખવે છે. જ્યારે પુરાણવિદ્યા પ્રવૃત્તિ જે નિયમથી કામ કરે છે. અથર્વવેદમાં પ્રયોજાયેલ પુરાણ શબ્દ પ્રયોગ વૈદિક સૃષ્ટિવિદ્યા વિષયક મંત્રો અને તેનાં સૂક્તતોનું નિર્દેશન કરે છે. અથર્વવેદમાં પુરાણ શબ્દ ગાથા, ઈતિહાસ, નિરાસંશ શબ્દો સાથે પ્રયોજાયો છે. એટલું જ નહિં તેની ઉત્પત્તિ ઉચ્છિષ્ઠ સંજ્ઞક બ્રહ્મમાંથી દર્શાવાઈ છે.

ગોપથ બ્રાહ્મણમાં ઈતિહાસ અને પુરાણના ભિન્ન-ભિન્ન ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે શતપથ બ્રાહ્મણમાં ઈતિહાસ-પુરાણ નું સંમિલિત સ્વરૂપ મળે છે. આ બ્રાહ્મણ યુગથી જ ઈતિહાસ અને પુરાણ વચ્ચેની બારીક સીમા રેખા જોવા મળતી. ગોપથ બ્રામણે પાંચ વેદોની ઉત્પત્તિની વાત બતાવી છે. જેમાં ઈતિહાસ-વેદ નો સંબંધ ઉદીચી (ઉત્તર) દિશાની સાથે છે, અને પુરાણ-વેદનો સંબંધ ધ્રુવા એટલે પગથી ઠીક નીચેવાળી દિશા તથા ઉર્વા એટલે મસ્તકથી ઠીક ઉપરવાળી દિશા સાથે છે. (ગોપથ બ્રાહ્મણ પૂર્વભાવ-૧/૧૦)

બ્રાહ્મણોના જ અંતિમ આરણ્યક અને ઉપનિષદ છે. શ્રુતિના આ અંશમાં પણ પુરાણ તથા ઈતિહાસના ઉલ્લેખ થયેલા જોવા મળે છે. આરણ્યક યુગમાં તૈતરીય આરણ્યકમાં બ્રહ્મયજ્ઞનાં પ્રસંગે પુરાણનો બહુવચનમાં ઉલ્લેખ છે. જેમ ભીનાં લાકડાં સળગાવતાં ધુમાઠો નીકળે છે તેમ પરમેશ્વરના નિઃશ્વાસમાંથી ઋગ્વેદ તથા ઈતિહાસ-પુરાણ સરી પડ્યાં છે. બૃહદારણ્યક ઉપનિષદે પુરાણે વેદની જેમ જ પરમેશ્વરને નિઃશ્વસિત માને છે. તો વળી નારદમુનિ છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં પુરાણને પંચમવેદ કહી વેદની હરોળમાં મૂકે છે. તેથી પણ વેદની સમાન જ પુરાણ પણ નિત્ય છે એટલું જ નહીં પણ સૂત્ર સાહિત્યમાં પણ પુરાણને મહત્ત્વ અપાયું છે.

આમ બ્રહ્માના મુખમાંથી પુરાણની ઉત્પત્તિ બતાવી છે. વેદો કરતા પણ પુરાણની રચના પ્રાચીન છે. એવી મત્સ્યપુરાણની પોતાની વિશિષ્ટ કલ્પના છે. પુરાણં સર્વ શાસ્ત્રાણાં પ્રથમ બ્રહ્મણા સ્મૃતમ્ . અનન્તરં ચ વકત્રેભ્યો વેદાસ્તસ્ય વિનિર્ગતા :.. (મત્સ્યપુરાણ-૫૩/૩)

પુરાણ વિકાસ પર એક નજર કરીએ તો તે અનેક રીતે તથા વિધિન્ન તબક્કાઓમાં થયેલો જણાય છે. પ્રથમ તબક્કામાં પ્રાચીન કથાઓ વૈદિક સાહિત્યમાં તેમજ સૃષ્ટિ વિવરણના રૂપમાં પુરાણ શબ્દનો પ્રયોગ અનેક મંત્રોમાં થયો છે. દા.ત. ઋગ્વેદ મં.૩-૫૪-૯ અને ઋગ્વેદ

મં.૧૦-૨૩૦-૫ માં મંત્રમાં જોઈ શકાય છે. અથર્વવેદના કથન મુજબ ચારેય વેદોની સાથે પુરાણની ઉત્પત્તિ થઈ (અથર્વવેદ ૧૧-૭-૪) અર્થશાસ્ત્ર પર આધારિત શુક્રનીતિ માં પુરાણનું મહત્ત્વ સ્વીકાર્યું છે. એમાં પૌરાણિકનું જે લક્ષણ આપ્યું છે તે વિસ્તૃત છે જેમ કે- સાહિત્યશાસ્ત્રનિપુણ: સંગીતશ્ચ સુસ્વર :

સર્ગાદિપગ્જાતા ચ સ વૈ પૌરાણિક સ્મૃતમ્ .. (શુક્રનીતિ-×/૧૭૮)

અર્થાત્ પૌરાણિક પંચલક્ષણાના જ્ઞાતા ઉપરાંત સાહિત્ય શાસ્ત્રમાં નિરૂપણ, સંગીતનાં જાણકાર તથા કો સ્વરવાળા થવું જોઈએ.

૩. અઢાર પુરાણોનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	પુરાણનું નામ	અધ્યાય-સ્કંધની સંખ્યા	શ્લોકની સંખ્યા	મહત્ત્વ
૧	બ્રહ્મપુરાણ	૨૪૫	૭૦૦	યોગ, ધ્યાન અને કૃષ્ણ ચરિત્રનો ઉપદેશ
૨	પદ્મપુરાણ	૬૪૧	૫૫૦૦૦	ભૌગોલિક અને સાંસ્કૃતિક મહત્ત્વ
૩	વિષ્ણુ પુરાણ	૧૨૬	---	ભકિતનું નિરૂપણ
૪	વાયુ પુરાણ	૧૧૧	૧૧૦૦૦	શિવ ભકિત માહાત્મ્ય
૫	ભાગવત પુરાણ	૧૨-સ્કંધ	૧૮૦૦૦	વિષ્ણુના અન્ય અવતારોની કથાનું મહત્ત્વ
૬	નારદ પુરાણ	૨૦૭	૨૫૦૦૦	દેવતાઓના વિધિસહિતનું મંત્રોનું નિરૂપણ
૭	માર્કંડેય પુરાણ	૧૩૩	૯૦૦૦	કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગના સમન્વય માટે
૮	અગ્નિ પુરાણ	૩૮૩	૧૬૦૦૦	અનેક વિદ્યાઓ અનેક અવતારની કથાઓનું નિરૂપણ
૯	ભવિષ્ય પુરાણ	૬૦૫	૧૪૫૦૦	રાજવંશની ષ્ટિએ
૧૦	બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ	૨૬૬	૧૮૦૦૦	કૃષ્ણ ચરિત્ર
૧૧	લિંગ પુરાણ	૧૬૩	૧૧૦૦૦	શિવ અવતારો અને લિંગ પૂજાનું માહાત્મ્ય
૧૨	વરાહ પુરાણ	૨૧૮	૨૪૦૦૦	દશ અવતારોની લીલાઓનું નિરૂપણ
૧૩	સ્કંદ પુરાણ	૧૬૭૧	૮૧૧૦૨	તીર્થ માહાત્મ્યો
૧૪	વામન પુરાણ	૯૫	૧૦૦૦૦	શિવ માહાત્મ્યો અને ચરિત્ર વગેરે ગુણો
૧૫	કૂર્મ પુરાણ	૯૯	૬૦૦૦	બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશના અભેદ દર્શન
૧૬	મત્સ્ય પુરાણ	૨૯૧	૧૪૦૦૦	વંશ, વિદ્યા અને જૈનધર્મ પ્રચાર
૧૭	ગરુડ પુરાણ	૩૧૮	૧૯૦૦૦	દાન, દેહત્યાગ, મહાશોક્તર ક્રિયા
૧૮	બ્રહ્માંડ પુરાણ	૧૬૧	૧૨૨૦૦	ભૂગોળ, ખગોળ અને ઇતિહાસની ષ્ટિએ

આમ પરાશર વ્યાસ અને શુક્રદેવ (વેદવ્યાસના તત્ત્વજ્ઞાની પુત્ર) એ ત્રણની શિષ્યપેઢીમાં થયેલા મુનિઓએ પુરાણના પ્રણયન અને પ્રચારમાં પોતાની શક્તિઓ લગાવી. અને પુરાણોને વિભાજિત કરવાનું ગૌરવ વ્યાસ દેવ ને જાય છે. આમ વર્તમાન પુરાણને સંપૂર્ણતઃ વિકસાવવાનું શ્રેય આ ત્રણ મુનિઓના ફાળે છે એમાં શંકાને સ્થાન નથી.

૪. ગરુડ પુરાણ

સમગ્ર પુરાણોમાં આજે ભારતીય સંસ્કૃતિમાં મનુષ્ય જાતિને ધર્મનું સંસ્કરણ કરવા માટે ઉપયોગી એવું આ મહત્ત્વનું પુરાણ બની રહ્યું છે. જેના પૂર્વખંડના ૨૪૦ અને ઉત્તરખંડના ૭૮ મળી કુલ ૩૧૮ અધ્યાયોમાં પુરાણમાં કુલ ૧૮૦૦૦ શ્લોકો આવેલા છે. જેનો ઉત્તરખંડ પ્રેતકલ્પ તરીકે ઓળખાય છે. જેમાં આતુરકાળ, આતુરકાલીન દાન, દેહત્યાગ, પરલોકમાં પ્રેતની સ્થિતિ અને મરણોત્તર ક્રિયાઓ તેના પ્રધાન વિષયો છે.

આ પુરાણમાં ભગવાન વિષ્ણુએ ગરુડને વિશ્વની સૃષ્ટિ બતાવી હતી. માટે આનું નામ ગરુડપુરાણ પડ્યું. જેના બે ખંડો પૂર્વ અને ઉત્તર આવેલા છે. પૂર્વખંડમાં ઉપયોગી અનેક વિદ્યાઓનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. આના એક અંશમાં અલગ-અલગ પ્રકારનાં રત્નોની પરીક્ષા છે. (અ. ૬૯-૮૦) રાજનીતિનું વર્ણન પણ ઘણા વિસ્તારથી અ. - ૧૦૮ થી ૧૧૫ સુધી મળી છે. તેમાં આયુર્વેદ નિષયક ચર્ચા પણ કરવામાં આવી છે અનેક પ્રકારના રોગોને દૂર કરવાની ઔષધવ્યવસ્થા પણ અહીં અધ્યાય-૧૭૦ થી ૧૮૬ સુધી ઇંદ્રશાસ્ત્રના વિષયમાં છ અધ્યાય (૧૧૧-૧૧૬) મળે છે. અહીં સાંખ્યયોગનું પણ વર્ણન છે. તેમજ અધ્યાય-૨૪૨માં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાઓ સારાંશ પણ વર્ણવેલો છે. આ પ્રમાણે ગરુડપુરાણનો આ પૂર્વભાગ અગ્નિપુરાણની જેમ જ સમસ્ત વિદ્યાઓની વિશ્વકોષ કહેવામાં આવે તો અનુચિત નથી. જ્યારે ઉત્તરખંડને પ્રેતકલ્પ કહેવામાં આવે છે. જેમાં ૪૫ અધ્યાય છે. મૃત્યુ પછી મૃત્યુની શી ગતિ થાય છે ? તે કઈ યોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તથા કેવા કેવા ભોગો ભોગવે છે ? તેનું વર્ણન જોવા મળે છે. આ ઉત્તરખંડનું જર્મન ભાષામાં પણ અનુવાદ થયું છે. તેથી મનુષ્ય જાતિ માટે મહત્ત્વનું પુરાણ બની રહ્યું છે.

ગરુડપુરાણ એ વૈષ્ણવ ઉપાસના વિષયક ગ્રંથ છે. અર્થાત્ ગરુડપુરાણનો સમાવેશ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં થયો છે. જેમાં ગરુડપુરાણના વિષ્ણુના અવતારોની ઉપાસના બતાવી છે. ભગવાન વિષ્ણુની પૂજા-વિધિ, તેની ભક્તિતનું માહાત્મ્ય બતાવવામાં આવેલું છે.

૫. ધાર્મિક ક્રિયાઓ

પૂજા વિધિ:- બ્રહ્મા કહે છે કે હું મુક્તિત-ભુક્તિત પ્રદાયક આ શ્રેષ્ઠ પૂજાનું વર્ણન કરીશ જેમ કે- વ્રતીએ સૌ પ્રથમ સામાન્ય પૂજા મંડળ નિર્માણ કરીને દ્વારથી તેમની પૂજાનો આરંભ કરવો જોઈએ. તેની સાથે ધાતા, વિધાતા તથા મહાનદી ગંગા-યમુનાની પૂજા કરવી. ત્યાર બાદ ત્યાજ શ્રી દંડ, પ્રચંડ તથા વાસ્તુ પુરુષની પૂજા કરીને મધ્યભાગમાં આધારશક્તિત, કૂર્મદેવ અને અનંતની પૂજા કરવી જોઈએ ત્યાર બાદ પૃથ્વી, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ઐશ્વર્ય, અધર્મ, અજ્ઞાન, અવૈરાગ્ય, અનૈશ્વર્યની પૂજા કન્દ, નાલ, પદ્મ, કર્ણિકા વગેરે ભાગો ઉપર પૂજા કરવી જોઈએ. ત્યાર પછી સત્વ, રજસ્ અને તમસ ગુણોની પૂજા કરીને વ્રતીએ યથાવિધિ સૂર્યાદિ ગ્રહમંડળોની તથા વિમલાદિ શક્તિતઓની પૂજા કરવી જોઈએ. ત્યારબાદ મંડળના કાણભાગમાં દુર્ગા, ગણેશ, સરસ્વતી અને ક્ષેત્રપાલ દેવની પૂજા કરવી જોઈએ.

જે મનુષ્ય આ વિધિ અનુસાર એકવાર પણ ભગવાન વિષ્ણુની પૂજા કરે છે તે મહાત્માનો જન્મ આ ભાવ (સંસાર)માં થતો નથી. (ગરુડપુરાણ અ.-૧૨૬)

આ ઉપરાંત તેમાં માહેશ્વરી પૂજન, સાંવત્સરિક પૂજા, લિંગ-ઉપાસના, લક્ષ્મીપૂજન, ગાયત્રીપૂજન, સૂર્યપૂજા, વાસ્તુપૂજન વિધિ, પ્રતિષ્ઠાવિધિ, નિત્ય ક્રિયાવિધિ, સૂતકવિધિ-ઉત્તરક્રિયા, નક્ષત્ર વિધિઓ, ગ્રહશાન્તિવિધિ, રાશિવિધિઓ, રત્નપરીક્ષાવિધિઓ વગેરે ધાર્મિકક્રિયાઓનું વિષદ્ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉપરોક્તત કેટલીક ધાર્મિક ક્રિયાઓ પૈકી સૂક્તતવિધિ-ઉત્તરક્રિયા બાબતે ગરુડપુરાણમાં ભગવાન હરિ કહે છે : એ ઔર્ધ્વ દેહિક ક્રિયા કે મરણ પછીની ઉત્તરક્રિયાને હું કહું છું તે સાંભળો- મોહેચ્છુ મનુષ્યોએ તો ઉત્તરક્રિયા પોતાના જ હાથે કરવી જોઈએ જ્યારે કોઈ સ્ત્રીને પાંચ વર્ષનું બાળક મરણ પામે તો તેનું પ્રેતપણું અટકાવવા માટે વિશેષ કરીને વાઘરડાનું દાન કરવું જોઈએ. જે મનુષ્ય વતો હોય ત્યારે કે પોતે પછી પણ તેના સંબંધીઓ વગેરેની પાછળ તેને ઉદ્દેશીને વૃષોત્સર્ગ રૂપ વાઘરડાનું દાન કરાવે તો મરેલાને પ્રેતપણું મળતું નથી. વૃષોત્સર્ગ ક્રિયા સિવાય બીજા કોઈ દાનો કે યજ્ઞો પ્રેતપણું છોડાવી શકતાં નથી.

જે મનુષ્ય વૃષોત્સર્ગ ક્રિયા વિના જ પિંડ કે પિંડદાન કરે તો તેનું પુણ્યકર્મ તે મરનારને તથા મરેલાને ઉદ્દેશીને કર્મ કરનારને પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. એમ તે વૃષોત્સર્ગ ક્રિયા વિના તે મરનારને ઉદ્દેશીને જે કાંઈ આપ્યું હોય તે બધું જ નિષ્ફળ જાય છે. એ કારણે મરેલાને ઉદ્દેશીને વૃષોત્સર્ગ ક્રિયા વિના જે કંઈ કરાય છે તેથી તેનું પ્રેતપણું દૂર થતું નથી.

જેનો પુત્ર હયાત ન હોય કે જેનો પુત્ર થયો ન હોય એવા લોકોને સદ્ગતિ મળતી નથી. માટે કોઈ પણ પ્રકારે પુત્રોત્પત્તિ થાય એવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. વળી જે પુરુષને પુત્ર હોય કે પુત્ર ન હોય તે હરકોઈ પુરુષ કે સ્ત્રી અથવા કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતે વતાં જ પોતાની ઉત્તરક્રિયા જો કરી લે તો મરણ પછી અક્ષય ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. વળી હરકોઈ મનુષ્યે પોતે જાતે જ જે દાનો આપ્યાં હોય તે બધાંય તેની આગળ સર્વકાળ હાજર રહ્યાં કરે છે જેથી તે માણસ આ લોકમાં કે પરલોકમાં પણ કદી દુઃખી થતો નથી. વળી જે મનુષ્ય જે જે વ્યંજનો કે દાળ-શાકાદિ પદાર્થો તથા જાતજાતનાં ભક્ષ્યો કે ભોજ્ય પદાર્થો પોતાના હાથે પોતાની જાતે દાનરૂપે આપ્યો હોય તે બધાં જ મરણ પછી ફળ આપનારા છે. આમ ધનનો ધર્મ કરી લેવો જોઈએ. કારણ કે મરણ પછી જેની પાછળ શાસ્ત્રીય વિધિ સમાપ્ત થયેલ ન હોય તે કીડો-પતંગિયા રૂપે જન્મે છે, અને મરણ પામ્યા કરે છે, જેની પાછળ શાસ્ત્રીય ઉત્તરક્રિયા થયેલ ન હોય એવા પ્રેતાત્મા કોઈ અસતદૃષ્ટ ગર્ભમાં વસે છે અને ત્યાં પણ જન્મીને તરત જ વિનાશ પામ્યા જ કરે છે.

આમ ૧૮ પુરાણો પૈકી ગરુડપુરાણ માં ભગવાન વિષ્ણુના અનેક અવતારો અને તેનું માહાત્મ્ય-ક્રિયાઓનું વિષદ્ વર્ણન બ્રહ્માના સ્વમુખે સંવાદ ઉચ્ચારણ દ્વારા કહેવામાં આવ્યું જેના શ્રીમદ્ભાગવત, ભગવદ્ગીતા કે અન્ય શાસ્ત્રોક્ત ગ્રંથોએ, બ્રાહ્મણો ગ્રંથો, ઉપનિષદો વગેરેએ પણ ઉલ્લેખ કર્યા છે જે તેનું પ્રમાણ છે જેમાં બે મત નથી.